

الگوی مناسب حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه

حسین کریمیان^۱

غلامرضا ویسی^۲

احسان کلبعلی^۳

چکیده

هدف این پژوهش ارائه الگوی مناسب حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه بوده است. روش پژوهش از نظر اهداف کاربردی و به لحاظ شیوه جمع‌آوری اطلاعات توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه کارشناسان و دبیران شاغل در آموزش و پرورش استثنایی استان مرکزی (۸۵ نفر کارشناس و دبیر) بود؛ که با استفاده از جدول مورگان، ۷۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد. روش کار در این پژوهش از نوع آمیخته بود که در ابتدا با روش مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک رده‌بالا اقدام به جمع‌آوری داده‌ها اطلاعاتی درباره مؤلفه‌ها و شاخص‌های حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه شده و پس از مشخص شدن مؤلفه‌ها و شاخص‌ها؛ پرسشنامه باز پاسخ جهت جمع‌آوری و تحلیل این مؤلفه‌ها از دبیران شاغل در مدارس حرفه‌آموزی کل استان به شیوه مصاحبه نیمه مدون، تدوین و به مرحله اجرا درآمد که پس از تحلیل متن‌های مصاحبه‌ها، گویه‌ها جهت تهیه یک پرسشنامه ۳۶ سؤالی با ۵ مؤلفه به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها در قالب پرسشنامه ۵ گزینه‌ای طرح لیکرت به دست آمد. پایایی پرسش‌نامه ۰.۸۶۹ بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش آمار توصیفی از درصد فراوانی نسبی، میانگین و نما و میانه استفاده شد. نتایج پایانی تحقیق بیانگر آن است که در بحث حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، کلیه شاخص‌ها نیاز به بازنگری داشت و جای مؤلفه بهزیستی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه نیز در این زمینه بسیار خالی بود و این مؤلفه در مبحث حرفه‌آموزی نادیده گرفته شده است.

واژگان کلیدی: آمایش سرزمین، حرفه‌آموزی، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی.

^۱ استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، رشته مدیریت آموزشی

^۲ استادیار، پژوهشگاه علوم انسانی امام صادق علیه السلام قم، رشته برنامه ریزی درسی

^۳ دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، رشته مدیریت آموزشی

۱. مقدمه

رسالت آموزش و پرورش در عصر حاضر تقویت شرایطی است که ظهور یک جهان - جامعه را ممکن می‌کند؛ این جهان - جامعه متشکل از شهروندان پیشتاز خواهد بود که آگاهانه و نقادانه در ایجاد تمدن تلاش خواهند نمود. البته مأموریت آموزش و پرورش باور به فرهنگ و باور به قابلیت‌های ذهن انسان است (مورن، دومینگو موتا، & روخر سیوران، ۱۳۸۷). امروزه شاهد تغییرات شگرف در امر آموزش و پرورش بالأخص آموزش و پرورش دانش آموزان با نیازهای ویژه هستیم. این تغییرات از شاخص آموزشی صرف به سمت آموزش فرآیندی در حرکت است. در واقع در برنامه‌ریزی آموزشی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه موضوع مهم مسئله دست ورزی و ایجاد مهارت‌های حرفه‌ای می‌باشد به این دلیل که هدف اصلی آموزش و پرورش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه عبارت است از رساندن آن‌ها به یک استقلال نسبی فردی، اجتماعی و اقتصادی؛ به گونه‌ای که بتوانند ضمن احساس خود ارزشمندی، فرد مفیدی در جامعه باشند؛ بنابراین در روند آماده‌سازی افراد با نیازهای ویژه برای ورود به دنیای بزرگ‌سالی باید در کنار اقدامات توان‌بخشی، پزشکی، آموزش‌های انطباقی و بهبود وضعیت اجتماعی، اقداماتی جهت آماده‌سازی آنان برای کسب شغل انجام شود. هر کشوری در جهان سالانه بخش بزرگی از درآمدهای ملی خود را برای گسترش و بهبود کارهای آموزشی و پرورشی به کار می‌بندد و همواره برای افزایش این سرمایه‌گذاری تلاش می‌کند؛ و بر این باور هستند که سرمایه‌گذاری در بخش آموزش و پرورش می‌تواند مانند سرمایه‌گذاری در دیگر عوامل رشد و توسعه سودآور و کارساز باشد (وایلز، ۱۳۹۲). حتی توجه به آموزش و پرورش را می‌توان در دیدگاه فلاسفه هم ملاحظه کرد به گونه‌ای که فلاسفه و سایر متفکران هم هریک به تناسب نظریه مورد قبول خویش تربیت و آموزش را به گونه‌ای تصور و تعریف کرده‌اند (شکوهی، ۱۳۹۴).

نظام‌های آموزشی هر کشوری با معیارها و ویژگی‌هایی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. یکی از این معیارها میزان توجه برنامه ریزان آموزشی به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه آن کشور است. در سال ۱۳۶۹ با تصویب مجلس شورای اسلامی «آموزش و پرورش استثنایی» کشور متولی اصلی آموزش و پرورش گروه‌های مختلف دانش‌آموزان با نیازهای ویژه شد. یکی از گروه‌های تحت پوشش این سازمان، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌باشند (به پژوه & همکاران، ۱۳۹۰). در طی تاریخ ۲۰۰ ساله آموزش و پرورش ویژه اصطلاحات گوناگون و تعاریف متفاوتی از افراد با نیازهای ویژه از سوی متخصصان پیشنهاد شده به عنوان مثال ادگاردال^۱ به‌طور کلی پنج معیار ضروری را برای تعریف این گروه از افراد جامعه در نظر می‌گرفت (۱) عدم قابلیت‌های اجتماعی (۲) عقب‌ماندگی‌هایی که جریان رشد را متوقف می‌سازد (۳) عقب‌ماندگی‌هایی که مانع بلوغ و پیش رفت هستند (۴) عقب‌ماندگی‌هایی که ریشه‌های سرشتی دارند و (۵) عقب‌ماندگی‌هایی که لزوماً غیرقابل درمان هستند (پی . هالاهان & کافمن، ۱۳۹۷). در تعریف دیگر از کتاب Dsm5 آمده است ناتوانی عقلانی (اختلال عقلایی رشدی) اختلالی است که در طول دوره رشد شروع می‌شود و کمبودهای عقلانی و عملکرد انطباقی را در زمینه‌های مفهومی، اجتماعی و عملی در برمی‌گیرد (سید محمدی، ۱۳۹۷). در نهایت به اعتقاد انجمن روانشناسی آمریکا (AAMR) عقب‌ماندگی ذهنی سطحی از عملکرد عمومی است که به‌طور قابل‌توجهی پایین‌تر از سطح متوسط است و باعث نقص در رفتار سازشی کودک می‌شود و در روند توسعه خود را نشان می‌دهد (Alavi, Pakdaman Savoji, & Amin, 2013). افزون بر این و همان‌طور که قبلاً اشاره شد این افراد باید در مقایسه با همسالانشان در مهارت‌های سازشی از قبیل رفتار اجتماعی یا مهارت‌های تحصیلی-کارکردی به‌طور معنی‌دار ضعیف باشند (تام سی، ای پولووی، & همکاران، ۱۳۹۵).

از طرفی حضور کلیه افراد جامعه و بهره‌مندی آنان از مزایای آموزش حق اجتماعی و فرصت برابری آنان است. درواقع باید به ارزش‌های مدنی و برابری آموزشی به‌عنوان اصول اساسی عدالت اجتماعی توجه شود. امروزه، آموزش مدنی به‌عنوان یک دستور کار پژوهشی به‌طور فزاینده‌ای در برنامه‌های درسی اکثر مدارس و کالج‌های جهان مورد تأکید قرار می‌گیرد بنابراین جنبش، برنامه درسی مدرسه از اصلی‌ترین ابزارهای آموزش مدنی است و باید موردتوجه نظام آموزشی هر کشوری قرار گیرد (Kazemi & Mahram, 2011). با این حال، آرمان برابری، نقش هنجاری مهمی را در دو سطح به‌هم‌پیوسته در آموزش و پرورش بازی می‌کند: سطح نظری، در رابطه با ارزش‌ها و اهداف و سطح ارائه، مربوط به تصویب این آرمان‌ها در سیاست و عمل (مصلاتی، ۱۳۹۵). اگر طبق سطح نخست برنامه‌ریزی صورت گیرد که باید طبق اصل فراگیر سازی برنامه‌های آموزشی را لحاظ کرد درواقع فراگیر سازی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه در کلاس‌های آموزش عمومی، فراهم‌سازی حمایت ضروری و مناسب است. فراگیر سازی به‌عنوان آموزش حمایت‌شده باید متمرکز بر پذیرش و مشارکت افراد با ناتوانی‌ها در کلاس‌های آموزش عمومی صورت گیرد (تام سی، ای پولووی، & همکاران، ۱۳۹۵)؛ بررسی نگرش دسته‌های مختلف متخصصان نسبت به افراد با نیازهای ویژه به ما کمک می‌کند تا تعاملات طبیعی بین این گروه‌ها را درک کنیم. پس از شناسایی ایده‌ها یا نظرات، ممکن است اقدامات لازم برای تأثیر مثبت بر آن‌ها و همچنین تغییر در آن‌ها باهدف آموزش و تقویت روابط مبتنی بر حرفه‌آموزی متقابل انجام شود و درنهایت ارتقاء فرصت‌های برابر و مشارکت فعال در زندگی اجتماعی را در بر خواهد داشت (Foloștină, Duță, & Prăvălici, 2014) که این امر مستلزم وجود زیرساخت‌های اساسی در برنامه‌های آموزشی کشور هست که متأسفانه در کشور ما این امر میسر نمی‌باشد بنابراین به سراغ دیدگاه کلاسیک آموزش و یا همان سطح ارزش و اهداف و نحوه ارائه موجود در کشور بازخواهیم گشت. هدف اصلی آموزش و پرورش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه عبارت است از رساندن آن‌ها به یک استقلال نسبی فردی، اجتماعی و اقتصادی؛ به‌گونه‌ای که بتوانند ضمن احساس خود ارزشمندی، فرد مفیدی در جامعه باشند؛ (سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، ۱۳۸۷) دقیقاً همان چیزی که پس از تسخیر نمودن دموکراسی، آزادی فردی و برابری نگر^۱ در آمریکا و فرانسه به وجود آمد حتی در منابعی توجه به امر آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و رشد (IDD) شده است و یک پایگاه تحقیقاتی نوظهور وجود دارد که در آن از دستورالعمل طرح‌واره برای حمایت از دانش‌آموزان مبتلا به IDD استفاده می‌شود (C. Bouck & Long, 2020). مصلحین سیاسی و رهبران علوم پزشکی و تعلیم و تربیت به مبارزه برای حقوق کودکان و نوجوانان معلول همت گماشتند و مدعی شدند که این افراد باید مهارت‌هایی را بیاموزند که به آن‌ها امکان می‌دهد به شهروندانی مستقل و مولد تبدیل شوند (کافمن & هالاهان، ۱۳۹۷)؛ بنابراین مربیان و سایر دست‌انداران آموزش و پرورش کودکان با نیازهای ویژه و تمامی کسانی که به نحوی با آموزش و مدرسه سروکار دارند پس از تقسیم‌بندی کودکان با نیازهای ویژه از نظر آموزشی، گروه کودکان با نیازهای ویژه آموزش پذیر^۲ را که از عهده فراگیری خواندن، نوشتن، حساب کردن و فراگیری حرفه‌ای متناسب در حد معین برمی‌آیند (پاکزاد، ۱۳۹۵) را از سن ۴ سالگی جهت آموزش‌های لازمه ابتدایی وارد مدارس ویژه خود می‌کنند و تا پایان دوره ابتدایی دروس لازمه جهت انجام فعالیت‌های روزمره خواندن و نوشتن را به آن‌ها فرا می‌دهند و سپس در روند آماده‌سازی افراد با نیازهای ویژه برای ورود به دنیای بزرگ‌سالی باید در کنار اقدامات توان‌بخشی، پزشکی، آموزش‌های انطباقی و بهبود وضعیت اجتماعی، اقداماتی جهت آماده‌سازی آنان برای کسب شغل نیز انجام شود. برنامه‌های آموزشی حرفه‌آموزی

1 - Egalitariansim

2 - Educable Mental Retardates (E.M.R)

دانش‌آموزان با نیازهای ویژه در ایران طی چند سال گذشته رو به گسترش بوده و از سال ۱۳۷۵ (تأسیس دوره تحصیلی مهارت‌های حرفه‌ای) تاکنون فرآیندی تکاملی را طی کرده است (سازمان آموزش و پرورش استثنایی، ۱۳۸۶). از سال ۱۳۷۸ و در پی کوشش‌هایی که برای دستیابی بیشتر این افراد به آموزش عمومی صورت گرفت، امکان تحصیل این گروه از فراگیران در دوره سه‌ساله‌ای با عنوان مهارت‌های حرفه‌ای فراهم آمد. تا این که در سال ۱۳۸۶ طبق مصوبه جدید با افزوده شدن دوره حرفه آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، دوره سه‌ساله مهارت‌های حرفه‌ای به دوره پیش حرفه‌ای تغییر نام پیدا کرد (سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، ۱۳۸۷). ماهیت و محتوای برنامه‌های آموزشی آن تغییر کرد و به‌عنوان دوره مقدماتی برای دوره دوم متوسطه حرفه‌ای درآمد. در سال ۱۳۹۴ در آموزش دوره دوم بحث رشته‌های پودمانی مطرح شد و به‌صورت آزمایشی در برخی رشته‌ها مانند پوشاک به مرحله اجرا درآمد. با این وجود به نظر می‌رسد برنامه آموزشی دوره متوسطه حرفه‌ای با ضعف‌های عمده همراه است که توجه و مطالعه آن‌ها ضروری می‌سازد (کاظمی، ۱۳۹۲).

در برنامه‌های آموزشی دوره متوسطه حرفه‌ای این دانش‌آموزان در سطح تصمیم‌گیری کلان که توجه به تفاوت‌های فردی فراگیران مورد توجه برنامه ریزان قرار داشته است، پرداخته شده بدون توجه به تصمیمات و برنامه‌ریزی‌های خرد که همانا عدم توجه به انعطاف در رشته‌های تحصیلی و امکانات آموزشی مناطق هست، است به طوری که در مبحث حرفه‌آموزی کمتر نگاهی به کشش جامعه جهت پذیرش حرفه‌های آموزش داده شده به این عزیزان شده است. این مسئله بدان معناست که بار دیگر دانش‌آموزان با نیازهای ویژه پس از گذراندن دوره مهارتی در جامعه‌ای بدون وجود زیرساخت‌های کاری مختص آموزش‌های داده شده رها خواهند شد در حالی که پژوهش‌ها نشان داده است که تحصیلات متوسطه (PSE¹) گزینه مهمی در مسیرهای آموزشی و استخدامی دانش‌آموزان دارای معلولیت ذهنی است (Alqazlan, Alallawi, & Totsika, 2019) در واقع فاصله‌ای بسیار مشهود و زیاد مابین برنامه‌های آموزشی قصد شده (برنامه‌ای که به آرمان‌ها، محتوا و روش‌های یادگیری معمول در مراکز اشاره دارد) و برنامه‌های آموزشی کسب شده (برنامه کسب شده به آنچه مخاطب از برنامه اجرا شده دریافت می‌کند) را شاهد خواهیم بود. به طوری که هیچ نوع برنامه‌ای صرف نظر از طرح آن نمی‌تواند محتوا و تجربیات را مورد غفلت قرار دهد. تجارب یادگیری باید با آمادگی دانش‌آموزان هماهنگ باشد. در هر نقطه سنی، افراد از نظر عقلانی، جسمانی، اجتماعی و عاطفی و غیره در شرایط خاصی هستند؛ همچنین معلومات و تجارب فعلی دانش‌آموزان نیز جنبه دیگر آمادگی آن‌ها است که باید مورد توجه کافی قرار گیرد (ملکی، ۱۳۹۵).

نکته‌ای که حائز اهمیت است این می‌باشد که تاکنون پژوهش‌های گوناگون، آموزش‌های حرفه‌آموزی را مورد بررسی قرار داده است و در برخی از آن‌ها یافتن راهکار و یا ارائه الگو جهت پیاده‌سازی هر چه بهتر شیوه‌های آموزش حرفه‌آموزی مدنظر بوده است اما با وجود مطالعات گوناگون در این حوزه، در هیچ‌یک به‌طور مستقیم به بحث ارائه الگوی مناسب حرفه‌آموزی جهت دانش‌آموزان با نیازهای ویژه توجه نشده و یا از وضوح و شفافیت کافی برخوردار نبوده‌اند به‌طور مثال: میر تبار بزرودی (۱۳۹۹) در پژوهش «بررسی تأثیر آموزش‌های فنی حرفه‌ای بر مهارت‌آموزی دانش‌آموختگان هنرستان‌های پسرانه فنی حرفه‌ای شهرستان آمل» نشان داد که آموزش‌های فنی حرفه‌ای بر مهارت‌آموزی در ابعاد (فنی، نگرشی، ارتباطی، شناختی) دانش‌آموختگان تأثیر گذار است (میرتبار بزرودی، ۱۳۹۹). آقا محمدی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «شناسایی و اعتباریابی مؤلفه‌های اثرگذار بر آموزش کارآفرینی در دوره متوسطه شهر کردستان» انجام داده است به این نتیجه دست یافت که برنامه‌های اجرایی با بیشترین امتیاز در رتبه نخست اولویت و ویژگی‌های فردی و شخصیتی

¹ - Post-secondary education

دانش‌آموزان با کمترین امتیاز در رتبه آخر در بین مؤلفه‌ها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش قرار گرفته بودند (آقا محمدی، ۱۳۹۶). فرح مملکت دوست و همکاران (۱۳۹۴) که نتایج این بررسی نشان داد بیشتر معلمان بر این اعتقادند که محتوای در نظر گرفته‌شده با توانایی، علایق، منابع آموزشی، امکانات مناسب، فضای آموزشی، ساعات کلاسی، تعداد رشته‌های مهارتی این دوره و کتاب‌های آموزشی تناسب دارد؛ اما تفاوت معنی‌داری در «مناسب بودن ضوابط پذیرش دانش‌آموزان در دوره متوسطه حرفه‌ای» وجود ندارد (مملکت دوست & همکاران، ۱۳۹۴). جین چائولجیونگ و سانگ نامکیم (۲۰۱۹) نیز پژوهشی را با عنوان «تأثیر حرفه‌آموزی بر مهارت‌های بزرگسالان و محیط کار» انجام دادند؛ که نتیجه بر آن شد که تفاوت عمده بین مهارت‌آموزی مبتنی بر شغل و مبتنی بر مدرسه وجود دارد که خود بر شرایط استخدام در آینده تأثیرات بسزایی دارد (ChulJeonga & NamKimb, 2019). مادالینا اکتیرینا پوپسکو. مونیکا رومان (۲۰۱۸) «آموزش شغلی و اشتغال: شواهد ارزیابی از رومانی» هدف از این مطالعه بررسی تأثیرات مستقیم آموزش حرفه‌ای بازار کار در یک کشور در حال توسعه اروپا مانند رومانی است، می‌باشد. نتایج اصلی نشان می‌دهد که میزان آموزش تأثیر مثبت، اما متوسطی بر اشتغال در رومانی دارد؛ مشارکت شانس اشتغال را به میزان مناسب ۱۵٪ کنترل می‌کند. این موفقیت بیشتر برای زنان و افرادی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند، بوده است (ecaterinal popescu & roman, 2018) همچنین ویدیا راویدرانادان (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «آموزش حرفه‌آموزی به بزرگسالان دارای معلولیت کم‌توان ذهنی خفیف» به این نتیجه دست‌یافت که مهارت‌آموزی تأثیر زیادی در بهبود عملکرد افراد کم‌توان ذهنی داشته است (Ravindranadan, 2015).

بنابراین انجام این پژوهش از دو منظر ضرورت دارد: شفافیت برنامه آموزشی حرفه‌آموزی موجود و طراحی الگو حرفه‌آموزی بومی جهت برنامه آموزشی حرفه‌ای با توجه به در نظر گرفتن توانایی‌های و تفاوت‌های فردی و امکانات و اشتغال موردنیاز منطقه؛ که همانا اصل توجه به محث آمایش سرزمین^۱ در آموزش می‌باشد؛ بنابراین نخست می‌توان به بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های موجود در برنامه آموزشی حرفه‌آموزی دوره متوسطه حرفه‌ای پرداخت و در گام بعد به ارائه یک الگوی بی‌نظیر در راستای ایجاد حرفه‌آموزی به دانش‌آموزان فارغ‌التحصیل مدارس با نیازهای ویژه پرداخت.

با عنایت به مطالب مطرح‌شده، سؤال این پژوهش این است که:

الگوی مناسب حرفه‌آموزی در دوره متوسطه حرفه‌ای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه کدام است؟

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی است و داده‌های آن از روش مطالعه میدانی به‌دست آمده است. جامعه آماری تحقیق؛ کلیه کارشناسان و دبیران شاغل در حوزه آموزش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه استان مرکزی تعداد ۸۵ نفر می‌باشند. نمونه تحقیق، با استفاده از جدول مورگان و فرمول کوکران ۷۰، دبیر و کارشناس به‌صورت تصادفی ساده انتخاب گردیدند که فراوانی آن‌ها بر اساس جنسیت در

^۱ - آمایش اسم مصدر آما (آراینده)، به معنی تحلیل و بررسی، هنر یا فن جای دادن با نظم و ترتیب و همراه با آینده‌نگری انسانها، فعالیت‌ها، زیر ساختها و وسایل ارتباطی در خدمت انسانها در فضای کشور با در نظر گرفتن الزامات طبیعی، انسانی و اقتصادی می‌باشد. در معنای دیگر آمایش یعنی تخصیص جمعیت و فعالیت به نواحی گوناگون سرزمین که به عنوان هدف اصلی سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور عنوان شده است (عمید، ۱۳۹۰).

جدول ۱ آمده است.

جدول ۱) فراوانی بر اساس جنسیت

با توجه به جدول میزان توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس جنسیت بیانگر آن است که ۲۲/۹ درصد پاسخ‌دهندگان زن و ۷۷٫۱ درصد مرد می‌باشند.

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۷۷٫۱	۷۷٫۱	۵۴	مرد
۲۲٫۹	۲۲٫۹	۱۶	زن
۱۰۰	۱۰۰	۷۰	کل

ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه نیمه مدون و پرسش‌نامه محقق ساخته بود که در قسمت مصاحبه نیمه مدون پس از تحلیل اسناد رده‌بالا و بخش‌نامه‌های حوزه آموزشی دانش آموزان با نیازهای ویژه می‌توان مؤلفه‌ها و شاخص‌های بحث حرفه‌آموزی را در چهار مقوله (محتوا، روش تدریس، ارزشیابی و اهداف) خلاصه نمود که سوا لاتی را نیز طبق همین چهار عنوان جهت مصاحبه تدوین شد البته مصاحبه به‌گونه‌ای طراحی شد که (نیمه ساختاریافته) مصاحبه‌شونده‌ها و مصاحبه‌گر بتوانند پس از کاوشگری به نکات ارزنده بیشتری دست یابند. پس از تدوین فرم مصاحبه، انجام مصاحبه در بین کارشناسان و دبیران دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی آغاز و پس از برگزاری ۱۷ مصاحبه جواب‌ها به سمتی رفت که نیازی به افزایش نمونه آماری نبود.

در تدوین فرم مصاحبه و پرسش‌ها به نکات مندرج در جدول ۲ توجه شد.

جدول ۲) نکات ضروری در تدوین و تهیه فرم مصاحبه

ردیف	عناوین
۱	ویژگی‌های دانش آموزان
۲	نیازها، علایق و توانایی‌های فردی دانش آموزان
۳	نقاط ضعف و قوت هر کدام از حوزه‌های تدوین‌شده
۴	اهمیت و ضرورت تعیین‌شده محتوا
۵	مسائلی که در هر یک از حوزه‌ها مورد غفلت و بی‌مهری قرار گرفته و بالعکس
۶	استفاده از تجارب عملی و ضمن کار در خصوص استفاده از روش‌های تدریس
۷	نحوه تناسب بین محتوا و شیوه ارزشیابی دانش آموزان
۸	ارائه شاخص‌ها و مؤلفه‌های مناسب حرفه‌آموزی

و پس از تحلیل مصاحبه‌ها پرسشنامه محقق ساخته حاوی ۳۶ سؤال طراحی شد. این سؤالات بر مبنای مصاحبه‌های مطرح‌شده در پژوهش توسط محقق زیر نظر اساتید مدیریت آموزشی انتخاب گردید. سؤالات پرسش‌نامه هر کدام ۵ مؤلفه در مقیاس ۵ ارزشی لیکرت را شامل می‌شود که در جدول ۳ ذکر شده است.

جدول ۳) مؤلفه‌های اساسی در تنظیم سؤالات پرسش‌نامه

خرده مقیاس‌ها	سؤالات
اهداف	سؤالات ۱ تا ۵
محتوا	سؤالات ۶ تا ۱۲
روش تدریس	سؤالات ۱۳ تا ۲۱
ارزشیابی	سؤالات ۲۲ تا ۲۹
بهزیستی	سؤالات ۳۰ تا ۳۶

برای تعیین روایی پرسش‌نامه از دیدگاه اساتید مدیریت آموزشی پس از جرح و تعدیل و اصلاح، استفاده شد و پایایی ابزار بر اساس آلفای کرونباخ برای پرسشنامه ۰.۸۳۹ تعیین گردید که بیانگر مناسب بودن ابزار برای جمع‌آوری داده‌ها بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی استفاده شده است. آمار توصیفی از درصد فراوانی نسبی، میانه، نما و میانگین بوده است.

جدول (۴) تعداد نمونه مورد بررسی برای دریافت آلفای کرونباخ

درصد	تعداد	
۱۰۰	۳۰	• نمونه
.	.	• است
		• ثنا
۱۰۰	۳۰	• کلی

جدول (۵) آلفای کرونباخ هر یک از مؤلفه‌ها

ردیف	مؤلفه‌ها	آلفای کرونباخ
۱	هدف	۰.۷۴۹
۲	محتوا	۰.۸۵۹
۳	شیوه آموزش	۰.۷۵۵
۴	ارزشیابی	۰.۷۹۴
۵	بهزیستی	۰.۷۱۴
کل		۰.۸۳۹

۳. یافته‌ها

در راستای پاسخگویی به سؤال پژوهش لازم است مؤلفه‌ها و شاخص‌های حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه مورد توجه قرار گیرد تا بر این مبنا و کنار هم قرار دادن کلیه شاخص‌ها و مؤلفه‌ها بتوان به نقطه ضعف سیستم حرفه‌آموزی پی برد و با رفع این نواقص الگوی مناسب حرفه‌آموزی را پایه‌ریزی کرد و اما باید به این نکته نیز توجه شود که در

آیین‌نامه آموزشی دوره متوسطه حرفه‌ای خاص دانش آموزان با نیازهای ویژه مصوبه سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور به‌طور واضح و روشن در خصوص مؤلفه‌ها و شاخص‌ها برخلاف دوره ابتدایی صحبتی به میان نیامده است بنابراین برای بررسی این سؤالات نیاز است که پژوهشگر به دنبال بررسی اسناد رده‌بالا مانند سند تحول بنیادین بپردازد. برنامه چهارم توسعه سازمان آموزش و پرورش استثنایی هم‌زمان با برنامه چهارم توسعه دولت جمهوری اسلامی ایران تدوین و به مدیران و واحدهای تابعه جهت اجرا ابلاغ شده است. به نظر می‌رسد در این اسناد اهداف به دودسته کلی اهداف مدیریتی و پشتیبانی- خدماتی و اهداف مربوط به برنامه درسی و وجوه تربیتی قابل تفکیک هستند. اگرچه این اهداف و سیاست‌ها در راستای توسعه آموزش و پرورش استثنایی کشور تهیه و تدوین شده لیکن به نظر می‌رسد به‌طور کلی، از میان اهداف و سیاست‌های بلندمدت توسعه سازمان در برنامه چهارم توسعه برآمده است. آنچه با توجه به موضوع این رساله و اهداف آن قابلیت تأمل بیشتری دارد این است که پس از تأیید و تصویب تشکیل دوره حرفه‌آموزی دانش آموزان با نیازهای ویژه و همین‌طور در راستای گسترش چنین دوره‌ای؛ تربیت نیروی متخصص حرفه‌آموزی، ساخت و تجهیز فضای آموزشی مناسب و متناسب‌سازی آن‌ها، تقویت نگرش مثبت اجتماعی، گسترش رویکرد فراگیر سازی و تلفیقی و درنهایت بهره‌گیری از مشارکت بخش غیردولتی از جمله صاحبان حرف و مشاغل مختلف ضرورت یافت و اهمیت چشمگیری پیدا کرد. همچنین در این اسناد توجه به بازنگری و ارزشیابی از محتوای برنامه درسی و شیوه مناسب ارزیابی دانش آموزان با نیازهای ویژه مورد تأکید بوده است و این موارد را جزء برنامه توسعه کیفی نظام آموزش و پرورش استثنایی و نظام برنامه درسی در برنامه چهارم توسعه قرار داده است بنابراین با استنباط از اسناد رده‌بالای مدیریتی سازمان آموزش و پرورش استثنایی می‌توان به‌طور ضمنی مؤلفه‌های دوره دوم متوسطه حرفه‌ای را بر این اساس لحاظ کرد که به‌طور کلی ۴ مورد در نظر گرفته شده است (سازمان آموزش و پرورش، ۱۳۹۰):

۱- اهداف (اهداف مدیریتی و یا اهداف خدماتی)

۲- شیوه تدریس

۳- محتوا

۴- ارزشیابی

همان‌طور که گفته شد در این اسناد و بخصوص در دستورالعمل‌های موجود هیچ‌گونه اشاره‌ای به شاخص‌های دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی نشده است بنابراین برای دستیابی به مؤلفه‌ها و شاخص‌های دوره متوسطه حرفه‌آموزی مورد نیاز، با تدوین سؤال‌هایی در زمینه مؤلفه‌های فوق‌الذکر به بررسی میدانی پرداختیم و پس از انجام مصاحبه نیمه مدون با ۱۷ دبیر شاغل در این حوزه، توانستیم به مؤلفه‌ها و شاخص‌های مناسبی در این حوزه از دیدگاه بومی و محلی دست‌یابیم که نتیجه بر آن شد علاوه بر مؤلفه‌های چهارگانه حرفه‌آموزی که ذکر آن‌ها رفت، یک مؤلفه به‌عنوان حلقه مفقوده در سیستم آموزشی دانش آموزان با نیازهای ویژه در این حوزه وجود دارد و آن توجه به امر بهزیستی است. بر اساس یافته‌ها و کنار هم نهادن داده‌های حاصل از تحلیل اسناد، مصاحبه‌ها و طرح ملی ارزشیابی دوره متوسطه حرفه‌ای، ویژگی‌های برنامه درسی فعلی و روح کلی حاکم بر آن قابل‌شناسایی خواهد بود. چنانکه در برنامه درسی فعلی همه اجزای برنامه حتی محتواهای دروس انتخابی و اختیاری از قبل در سطح سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور تهیه و تدوین می‌شود، نقش محتوای درسی در برنامه درسی فعلی دوره متوسطه حرفه‌ای دانش آموزان با نیازهای ویژه بیشتر از نیازهای واقعی دانش آموزان است. در برنامه درسی فعلی بین موضوعات درسی ارتباط وجود ندارد یا ارتباط ناچیز وجود دارد ارتباط موضوعات و محتوای کتاب‌ها با نیازهای دانش آموزان بعضاً سنخیت ندارد.

تعیین مطالب و محتوای دوره متوسطه حرفه‌ای فعلی وابسته به تعیین اهداف از پیش تعیین‌شده از سوی طراحان سازمان آموزش و پرورش کشور است. همچنین تمرکز اهداف فعلی دوره متوسطه حرفه‌ای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به‌خصوص در سطح اهداف عملیاتی با اهداف شناختی است که بر سطوح پایین حوزه شناختی نیز تأکید دارد که یافته‌های طرح ارزشیابی ملی دوره متوسطه حرفه‌ای نشان می‌دهد، اغلب دانش‌آموزان در دستیابی به اهداف شناختی دوره متوسطه حرفه‌ای ناموفق بوده و در اهداف مهارتی نسبتاً مطلوب عمل کردند.

در برنامه درسی فعلی دوره متوسطه حرفه‌ای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان توجهی نمی‌شود و به دلیل عدم توجه به این تفاوت‌ها از ظرفیت‌های فرد، محیط و خانواده در راستای برنامه درسی به‌خوبی استفاده نمی‌شود.

در برنامه درسی فعلی اهداف توسط دانش‌آموز و مشارکت معلم تعیین نمی‌شود، بلکه اهداف قطعی و تقریباً ایستایی حتی در سطح عملیاتی وجود دارد که لازم است معلم در تدریس محتوا به آنان توجه کند در صورتی که مشارکت معلمان با دانش‌آموزان در امور آموزش می‌تواند باعث راحتی امر آموزش و بهره‌مندی دانش‌آموزان از آموزش گردد و انتقال را آسان می‌کند در واقع این امر باعث روابط بین مدارس و مشاغل مربوط به شیوه‌های آماده‌سازی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌شود (A.Almalky & Alqahtani, 2021). مطالب ارائه‌شده در محتوای دروس فعلی اغلب مطابق با نیازهای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه نبوده و انگیزه آن‌ها را جهت فراگیری مطالب پایین آورده و همکاری خانواده در جهت همراهی با برنامه و حمایت از دانش‌آموزان با نیازهای ویژه را تضعیف می‌سازد.

برنامه درسی فعلی دوره متوسطه حرفه‌ای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، محتوا ناظر بر حوزه شناختی بوده و بر محفوظات متشکل از مفاهیم انتزاعی تأکید دارد و برای دانش‌آموزان دشوار است. در این برنامه تأکید بر انتخاب و سازمان‌دهی محتوا و آموزش حجم معینی از محتوا در طول ماه‌های سال تحصیلی است و این امر باعث عبور کردن معلمان و کادر مدرسه و گروه توان‌بخشی از محتوای موردنیاز و ضروری شده و امکان تقویت و افزایش سازگاری اجتماعی، استقلال و خودکوفایی فردی تحت‌الشعاع این نحوه هدف‌گذاری و انتخاب و سازمان‌دهی محتوا می‌شود.

همچنین در محتوای فعلی بر حل مسائل ضروری دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه تأکید نمی‌شود اگرچه این دانش‌آموزان به دلیل ویژگی‌های عامی که دارند در زندگی روزمره با مسائلی مواجه می‌شوند که به نظر سایر افراد هم‌سال و جامعه مسائل پیش‌یافته و ساده تلقی می‌شوند اما افراد با نیازهای ویژه برای فراگیری حل چنین مسائلی نیاز به فرصت‌سازی جهت تمرین حل مسئله و تسلط بر آن رادارند.

جدول ۶) درصد پاسخگویی افراد به هر یک از شاخص‌های محتوا

میانگین درصد محتوا	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	کل
۱۴,۴۸	۱۵,۷	۱۴,۳	۱۷,۱	۷,۱	۱۴,۳	۱۰,۰	۲۲,۹	۱
۳۷,۳۵	۲۱,۴	۵۲,۹	۳۴,۳	۲۲,۹	۴۰,۰	۵۱,۴	۳۸,۶	۲
۳۷,۳۴	۵۱,۴	۲۴,۳	۴۰,۰	۵۴,۳	۳۷,۱	۲۴,۳	۳۰,۰	۳
۹,۵۷	۱۱,۴	۸,۶	۷,۱	۱۱,۴	۷,۱	۱۴,۳	۷,۱	۴

۱,۲۱	۱,۴	۰,۰	۱,۴	۴,۳	۱,۴	۰,۰	۰,۰	۵
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	کل

با نگاهی به جدول فوق که از داده‌های مربوط به تحلیل پرسشنامه در حوزه تدوین محتوا به دست آمده می‌توان به وضوح شاهد درصد بالای پاسخ‌ها بر مبنای کم و متوسط بود و اغلب سؤالات در این زمینه مربوط به عدم همخوانی محتوای تدوین شده با توانایی‌های فردی دانش آموزان بوده است.

در برنامه درسی فعلی روش‌های تدریس در راستای مهارت‌های زندگی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان با نیازهای ویژه قرار نداشته بلکه در خدمت تدریس دانش موضوعی و ساختار آن است. در برنامه فعلی تأکید و ارزشیابی در فواصل زمانی معین و در قالب نمره است و ارزشیابی حاصل فرایندی مشارکتی با حضور معلمان، دانش آموزان و دیگر ذینفعان برنامه نبوده و با توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان با نیازهای ویژه انجام نمی‌شود.

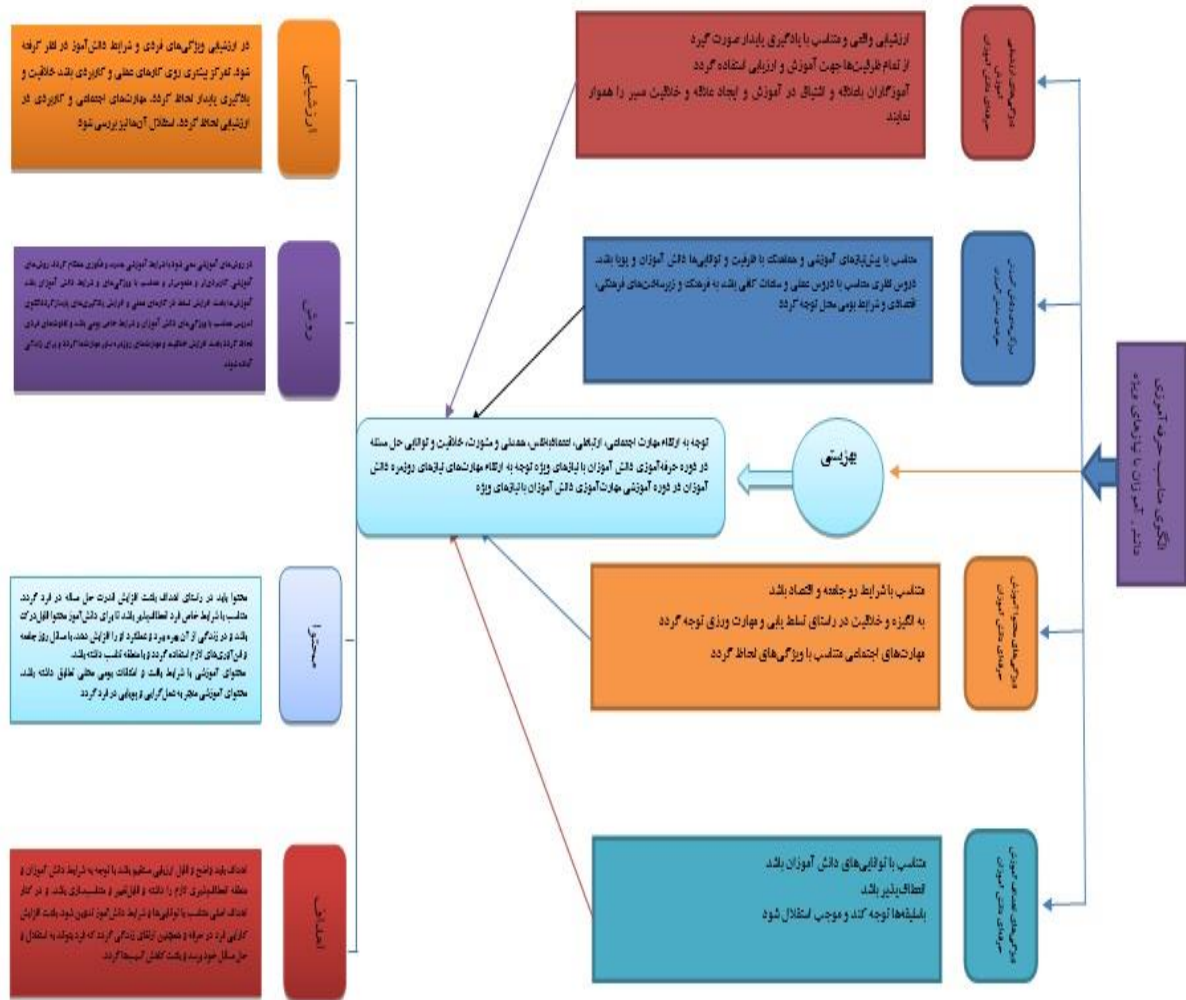
در کلیه ارکان برنامه فعلی، دانش آموز با نیازهای ویژه نقش فعالی ایفا نمی‌کند و عاملیت و مسئولیت در تصمیم‌گیری از وی سلب شده است.

جدول ۷) درصد پاسخگویی افراد به هر یک از شاخص‌های روش تدریس

میانگین درصد محتوا	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9
۲۸,۰۶	۳۱,۴	۴۲,۹	۴۰,۰	۲۱,۴	۱۴,۳	۲۱,۴	۲۲,۹	۲۸,۶	۳۰,۰
۳۹,۳۵	۳۷,۱	۳۷,۱	۳۰,۰	۴۱,۴	۴۱,۴	۴۰,۰	۴۴,۳	۴۲,۹	۴۰,۰
۲۵,۳	۲۱,۴	۱۴,۳	۲۱,۴	۲۵,۷	۱۸,۶	۲۴,۳	۱۸,۶	۱۱,۴	۲۱,۴
۱۰,۸	۱۰,۰	۴,۳	۷,۱	۷,۱	۲۴,۳	۱۰,۰	۱۲,۹	۱۲,۹	۸,۶
۲,۰۵	۰,۰	۱,۴	۱,۴	۴,۳	۱,۴	۴,۳	۱,۴	۴,۳	۰,۰
	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰

برکنار هم قرار دادن همه‌مواردی که در خصوص نقاط ضعف و قوت مؤلفه‌های بحث حرفه‌آموزی ذکر شد می‌توان به این نتیجه رسید که با در نظر گرفتن ساختار آموزشی کشور که بر مبنای اصل تمرکزی باشد مؤلفه‌های در نظر گرفته شده در اسناد بالادستی مناسب هستند اما جای یک مؤلفه که در این پژوهش، عنوان بهزیستی دانش آموزان با نیازهای ویژه را به خود گرفته بسیار خالی است به طوری که کلیه دبیران به نبود این مؤلفه در محتوای دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی اذعان دارند همچنین در قسمت تدوین شاخص‌ها می‌توان مداخلاتی را نیز انجام داد تا به یک برنامه جامع و کامل در بحث حرفه‌آموزی دانش آموزان با نیازهای ویژه دست‌یافت که البته این شاخص‌ها در قسمت تحلیل مصاحبه‌ها کاملاً مشهود و قابل تأمل است. در این قسمت پژوهشگر موارد ذکر شده را در قالب پرسشنامه محقق ساخته شامل ۳۶ شاخص تدوین و در اختیار دبیران و کارشناسان این حوزه قرار خواهد داد تا طبق داده‌های جمع‌آوری شده بتواند یک الگوی مناسب جهت حرفه‌آموزی ارائه نماید.

پس از جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه و کنار هم قرار دادن این داده‌ها و با کمی تغییر در ساختار برنامه آموزش حرفه‌آموزی دانش آموزان با نیازهای ویژه می‌توان به چنین الگویی از دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی دست‌یافت.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

در نهایت امر در خصوص الگوی مناسب حرفه‌آموزی باید اهدافی را تدوین نماییم که بر اساس اسناد بالادستی در راستای ارتقای کیفیت آموزش و مهیا نمودن شرایط و امکانات برابر در سراسر کشور برای همه دانش‌آموزان بوده و با مقتضیات محیطی و آداب و امکانات بومی و محلی که دانش‌آموز در آن مشغول به تحصیل است، متناسب باشد. در نتیجه در تدوین محتوای آموزشی باید چندین نکته را در نظر داشت که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، مسئله آمایش سرزمین^۱ است. در واقع دیدگاه تفاوت‌های منطقه‌ای به‌عنوان یکی از عناصر تحلیل توسعه منطقه‌ای تلقی می‌شود. موضوع تفاوت‌های منطقه‌ای در تحقیقات اقتصادی مورد توجه جدی قرار گرفته است. از نظر نایبر^۲ این علاقه جدید از توسعه نظریه جدید رشد و جغرافیای اقتصادی نشأت گرفته است. بر این اساس بنیان تحلیل روی تفاوت میان مناطق در بسیاری از موارد، از وضعیت برابری توزیع به موقعیت تعادل منطقه‌ای^۳ تبدیل خواهد شد این موضوع می‌تواند دیدگاه برنامه‌ریزان توسعه منطقه‌ای را برای اختصاص مناطق توسعه به مناطق مختلف در یک کشور به سمت سازگاری و کارایی توزیع هدایت نماید. در واقع رویکرد آمایشی به توسعه فضایی و فعالیت‌ها اشاره دارد.

^۱ - Spatial Planning

^۲ - Niebuhr

^۳ - Regional equilibrium

عمده‌ترین نظریه‌هایی که بیان‌گر تأثیر تفاوت‌های منطقه‌ای در تحلیل توسعه ملی و منطقه‌ای است شامل نظریه دوگانگی اقتصادی، نظریه قطبی شدن^۱ فرانسوا پرو و نظریه همگرایی منطقه‌ای می‌باشد.

در محتوا، موضوع برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای پاسخ‌گویی به تفاوت‌های منطقه‌ای؛ به مفهوم برابری منطقه‌ای گرایش داشته و نقش تفاوت‌های منطقه‌ای و علل نظری و ساختاری آن نادیده گرفته شده است. هرچند دیدگاه برابری منطقه‌ای در برخی از موارد مانند سرانه‌های آموزشی، اجتماعی و اقتصادی می‌تواند به‌عنوان معیار توزیع فعالیت‌ها به کار رود.

در بسیاری از موارد مفهوم برابری منطقه‌ای منجر به عدم کارایی توزیع خواهد شد. عده‌ای از صاحب‌نظران موضوع آمایش سرزمین را برای توسعه منطقه‌ای و ایجاد تعادل در مناطق مطرح نموده‌اند. بحث آمایش سرزمین^۲ در ارتباط نزدیک با بحث توسعه و برنامه‌ریزی توسعه است. آمایش سرزمین با توجه به تعامل انسان، محیط و منابع، نحوه استفاده ملی و منطقه‌ای را سامان می‌دهد.

درواقع منظور از آمایش سرزمین، رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن جمعیت، توسط بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در پهنه سرزمین است. آمایش سرزمین امکان ارائه چارچوب‌های توسعه را دار است و می‌تواند مبنا و پایه اصلی در تهیه محتوای آموزشی و در نهایت برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و استانی باشد. آمایش سرزمین را در حقیقت می‌توان فن ارتقاء و توسعه در چارچوب تقسیمات کمابیش طبیعی یا سیاسی سرزمین نامید و آن را برنامه‌ریزی و سازمان دادن نحوه اشغال فضا و تعیین محل سکناى انسان‌ها و محل فعالیت‌ها و تجهیزات و همچنین کنش‌های بین عوامل گوناگون نظام اجتماعی، اقتصادی و آموزشی تعریف نمود (ثمری، ۱۳۹۴).

آمایش سرزمین، ارزیابی نظام‌مند عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... به‌منظور یافتن راهی برای تشویق و کمک به جامعه بهره‌برداران در انتخاب گزینه‌هایی مناسب برای افزایش و پایداری توان سرزمینی در جهت برآورد نیازهای جامعه است. به بیانی دیگر، توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیای کلیه فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی و آموزشی در پهنه سرزمین نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی را آمایش سرزمین می‌گویند (قیومی، ۱۳۹۴). از مهم‌ترین خصوصیات برنامه آمایش سرزمین در تدوین محتوای آموزشی می‌توان به جامع‌نگری، کیفیت و سازمان‌دهی فضایی آموزشی و مناسب‌سازی آموزشی آن اشاره نمود.

متناسب با این مسئله یعنی در نظر گرفتن ویژگی‌های بومی و منطقه‌ای، اعم از امکانات و تجهیزات می‌توان محتواها را با رعایت پیش‌نیازها تدوین کرد و اولویت بعدی را به توانایی‌ها و استعدادهاى دانش‌آموزان اختصاص داد بدین معنی که به مسئله تفاوت‌های فردی در امر یاددهی - یادگیری باید توجه خاص گردد. زمانی که این امور رعایت شود می‌توان از دبیران انتظار داشت که خود را متناسب با محتوا و اهداف آموزشی و شرایط اختصاصی منطقه به‌روز نمایند و از روش‌های تدریس روز دنیا که رعایت اصل پویایی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه است، استفاده کنند.

اما در خصوص شیوه‌های ارزشیابی لازم است که به داده‌های به‌دست‌آمده توجه خاص شود. داده‌ها اثبات کردند که شیوه ارزشیابی ورودی دانش‌آموزان باید موردبازنگری جدی قرار گیرد، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه بدون در نظرگیری توانایی و صرفاً بر اساس نمره وارد دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی می‌شوند و متناسب با شرایط حال حاضر مجموعه در یکی از رشته‌های در نظر گرفته‌شده مشغول به تحصیل می‌شوند غافل از اینکه وارد شدن به هر رشته‌ای بدون در نظر گرفتن علایق و توانایی‌ها می‌تواند موجب فرصت‌سوزی در آینده شغلی این دانش‌آموزان شود البته یک نکته را نباید از نظر دور گمارد که توجه به توانایی دانش‌آموزان در بدو ورود به دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی نیازمند تنوع رشته‌ای

^۱ - Polarization

^۲ - Spatial planning

در این دوره است که درواقع چنین تنوعی وجود ندارد و محدودیت رشته‌ای مانع توجه خاص به مسئله تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان خواهد شد.

محقق به‌واسطه بررسی پیشینه تحقیق و پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، دوره دوم حرفه‌آموزی که بر مبنای کارآفرینی، برنامه درسی حرفه‌آموزی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و سایر مؤلفه‌های بیان‌شده در پیشینه تحقیق بوده است به این نتیجه رسید که وجود دوره حرفه‌آموزی (دوره متوسط) یک ضرورت بدیهی برای آماده کرده دانش‌آموزان با نیازهای ویژه جهت ورود به جامعه و کسب استقلال فردی می‌باشد، این مسئله با بیشتر تحقیقات ذکر شده همسو باهدف تحقیق حاضر است. درواقع توجه به مسئله آموزش حرفه‌آموزی و با در نظر گرفتن کلیه موارد فوق می‌توان به اصل و مؤلفه اصلی این پژوهش که مؤلفه بهزیستی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه است دست‌یافت به‌طور خلاصه بهترین الگوی حرفه‌آموزی از نظر متخصصان و دبیران دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی، الگویی است که دربرگیرنده مؤلفه بهزیستی دانش‌آموزان باشد این‌گونه است که می‌توان به بازدهی و کار آیی کامل سیستم آموزشی یک کشور دست‌یافت.

پیشنهادهای کاربردی

- ۱- بهتر است دانش‌آموزان با نیازهای ویژه مانند سایر دانش‌آموزان که از حق راهنمای شغلی برخوردار می‌شوند نیز استفاده بهینه ببرند به‌طوری‌که دانش‌آموزان آسیب‌دیده بتوانند با توجه به میزان و نوع موقعیتی که دارند به حرفه‌آموزی مناسبی راهنمایی شود
- ۲- برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای همکارانی که رشته تحصیلی آن‌ها با دوره مهارت‌آموزی همخوانی ندارد
- ۳- بروز کردن اطلاعات دبیران از طریق راه‌اندازی سایت‌های علمی و تخصصی ویژه
- ۴- برگزاری دوره‌های هم‌اندیشی برای دبیران جهت افزایش تعاملات بین بخشی و بین گروهی
- ۵- استفاده دقیق و درست از آزمون‌های ورودی جهت ثبت‌نام و ارزیابی دقیق دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به حرفه‌آموزی
- ۶- در نظر گرفتن تسهیلات و امکانات، جهت راه‌اندازی مکان‌هایی برای استخدام و جذب دانش‌آموزان با نیازهای ویژه پس از پایان دوره حرفه‌آموزی

منابع

- آقا محمدی، ج. (۱۳۹۶). شناسایی و اعتبار یابی مولفه‌های اثر گذار بر آموزش کارآفرینی در دوره اول متوسطه استان کردستان.
- به پژوه، ا.، & همکاران. (۱۳۹۰). اثر بخشی برنامه مهارت‌آموزی حرفه‌ای بر کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی در دوره متوسطه از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر تهران. پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی.
- پاکزاد، م. (۱۳۹۵). کودکان استثنایی (شناخت، آموزش، پرورش، توانبخشی و رفاه). تهران: فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۱- همان‌طور که قبلاً اشاره شده‌هاست دوره دوم متوسطه حرفه‌آموزی (۱) افزایش مهارت‌های زندگی، دستیابی به خودکفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی این دانش‌آموزان (۲) ارتقاء انگیزه کار و فعالیت و کسب مهارت‌های شغلی دانش‌آموزان، با تاکید بر توانبخشی حرفه‌ای می‌باشد.

- تام سی، ا.، ای پولووی، ا.، & همکاران. (۱۳۹۵). روانشناسی و آموزش دانش آموزان با نیازهای ویژه. (ق. همتی علمدارلو، ع. حسین خانزاده، & ح. علیزاده، تدوین کنندگان) تهران: ارسباران.
- ثمری، ع. (۱۳۹۴). مبانی نظری توسعه آموزش عالی و سیستم دانشگاه. ساوه: افق کلام.
- سازمان آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: شورای عالی انقلاب اسلامی.
- سازمان آموزش و پرورش استثنایی. (۱۳۸۶). آیین نامه آموزشی دوره متوسطه حرفه ای خاص دانش آموزان با نیازهای ویژه. تهران.
- سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور. (۱۳۸۷). آیین نامه آموزشی دوره متوسطه حرفه‌ای خاص دانش آموزان با نیازهای ویژه. تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور؛
- سید محمدی، ی. (۱۳۹۷). راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی (DSM-5). تهران: روان.
- شکوهی، غ. (۱۳۹۴). مبانی و اصول آموزش و پرورش. مشهد: آستان قدس رضوی.
- عمید، ح. (۱۳۹۰). فرهنگ عمید. تهران: امیرکبیر.
- قیومی، ح. (۱۳۹۴). تعریف و تبیین علم آمایش سرزمین. پژوهشگاه شاخص پروژه.
- کازمی، ص. (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی برنامه درسی حرفه آموزی دانش آموزان کم توان ذهنی و طراحی آن مبتنی بر الگوی برنامه تربیتی انفرادی.
- کافمن، ج. ا.، & هالاهان، د. (۱۳۹۷). کودکان استثنایی (زمینه تعلیم و تربیت ویژه). (ف. ماهر، مترجم) تهران: رشد.
- مصلائی، م. (۱۳۹۵). بررسی جنسیت، وضعیت اقتصادی- اجتماعی و تکثیر فرهنگی در برنامه درسی مدارس ابتدایی.
- ملکی، ح. (۱۳۹۵). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل). مشهد: پیام اندیشه.
- مملکت دوست، ف.، & همکاران. (۱۳۹۴). بررسی نگرش دبیران دانش آموزان با کم توان ذهنی نسبت به دوره متوسطه حرفه ای. دو فصل نامه تعلیم و تربیت استثنایی.
- مورن، ا.، دومینگو موتا، ر.، & روخر سیوران، ا. (۱۳۸۷). اندیشه پیچیده و روش یادگیری در عصر سیاره ای. (م. یمنی دوزی سرخایی، مترجم) تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- میرتباربزرودی، ط. (۱۳۹۹). بررسی تاثیر آموزش های فنی حرفه ای بر مهارت آموزی دانش آموختگان هنرستان های پسرانه فنی حرفه ای شهرستان آمل. آمل: موسسه آموزش عالی امل، دانشکده علوم انسانی.
- هالاهان، د.، & کافمن، ج. (۱۳۹۵). کودکان استثنایی، مقدمه ای بر آموزش های ویژه. (م. جوادیان، مترجم) مشهد: آستان قدس رضوی.
- وایلز، ک. (۱۳۹۲). مدیریت و رهبری آموزشی. (م. طوسی، تدوین) تهران: بازتاب.

A.Almalky, H., & Alqahtani, S. (2021). Special education teachers' reflections on school transition practices that support partnerships with businesses to prepare students with disabilities for employment in Saudi Arabia. *Children and Youth Services Review*, 120.

Alavi, S., Pakdaman Savoji, A., & Amin, f. (2013). effect of social skills training on aggression of mild mentally retarded children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1166-1170.

Alqazlan, s., Alallawi, B., & Totsika, V. (2019). Post-secondary education for young people with intellectual disabilities: A systematic review of stakeholders' experiences. *Educational Research Review*, 28.

C.Bouck, E., & Long, H. (2020). Teaching students with intellectual and developmental disabilities to calculate cost after discounts via schematic diagrams. *Research in Developmental Disabilities*, 102.

- ChulJeonga, J., & NamKimb, S. (2019).** Impact of vocational education and training on adult skills and employment: An applied multilevel analysis. *International Journal of Educational Development*, 129-138.
- Ecaterina Popescu, M., & Roman, M. (2018).** Vocational training and employability: Evaluation evidence from Romania. *evaluation and program planning*, 38-46.
- Foloștină, R., Duță, N., & Prăvălici, A. (2014).** The Attitudes Of Teachers Towards Integrating Students With Intellectual Disability In Regular Schools In Romania. *Social and Behavioral Sciences*, 506-511.
- Kazemi, S., & Mahram, B. (2011).** The study of civic values in Persian literature textbooks of mentally retarded primary school students and their correspondence with current priorities. *Procedia Social and Behavioral Science*, 1296-1301.
- Ravindranadan, V. (2015).** Vocational Rehabilitation of Mild Mentally Challenged Adults. *Journal of Indian Psychology*.

Appropriate model of vocational training for students with special needs

Abstract

The purpose of this study is to provide a suitable model of vocational training for students with special needs. The research method was survey in terms of practical objectives and descriptive information collection method. The statistical population of the study included all experts and teachers working in exceptional education in Markazi province (85 experts and teachers). Using Morgan table 70, people were selected as a sample. A researcher-made questionnaire was used to collect data.

The method of work in this research is mixed. At first, by studying libraries and reviewing high-level documents, we collect data, information about the components and indicators of vocational training of students with special needs, and after identifying the components and indicators, an open-ended questionnaire for collecting And the analysis of these components from teachers working in vocational schools throughout the province in the form of semi-codified interviews, was compiled and implemented. After analyzing the texts of the interviews, items to prepare a 36-item questionnaire with 5 components obtained from the analysis of interview data 5 Likert design options were obtained.

The reliability of the questionnaire was 0.869. For data analysis in descriptive statistics, the percentage of relative frequency, average and exponential and median were used. The results of the research indicate that in all indicators of vocational training students with special needs need to be reviewed so that the place of the welfare component of students with special needs is very empty in this area and this component has been ignored in the vocational training.

Keywords: Secondary vocational high school, Spatial planning, Students with special needs, vocational Training.